

HARBIY AXBOROTNI TO'PLASH VA TARQATISHDA XALQARO VA MILLIY QONUNCHILIKNING AHAMIYATI

Sulaymonova Umida Pulat qizi

O'zbekiston jurnalistika va ommaviy

kommunikatsiyalar universiteti

Harbiy jurnalistika yo'nalishi 2-bosqich magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada harbiy axborotni to'plash va tarqatish jarayonida xalqaro va milliy qonunchilikning ahamiyati o'rganilgan. Solishtirma-huquqiy tahlil, kontent-tahlil va ekspert so'rovnomalari asosida mavjud regulyativ kamchiliklar aniqlangan va yechimlar taklif etilgan.

Kalit so'zlar: Harbiy axborot, qonunchilik, axborot xavfsizligi, davlat siri, xalqaro tajriba, regulyatsiya, huquqiy nazorat.

ASOSIY QISM

Zamonaviy axborot jamiyatida harbiy xarakterdagi ma'lumotlarning to'planishi, qayta ishlanishi va tarqatilishi jarayonlari global xavfsizlik va siyosiy barqarorlikning ajralmas elementi sifatida qaralmoqda. Harbiy axborotlar — bu oddiy statistik yoki faktologik ma'lumotlardan ko'ra, davlat suvereniteti, mudofaa qudrati va geosiyosiy manfaatlar bilan uzviy bog'liq bo'lgan maxsus axborot resursidir. Shu sababli bunday ma'lumotlarning muhofazasi, ulardan foydalanish mexanizmlari va tarqatilishi ustidan qat'iy nazorat har bir demokratik jamiyatda qonunchilik asosida tartibga solinadi¹.

Bugungi globallashgan axborot muhitida, ayniqsa sun'iy intellekt, sun'iy yo'ldoshlar, ijtimoiy tarmoqlar, ochiq ma'lumotlar bazalari kabi texnologiyalar orqali harbiy axborotni to'plash imkoniyatlari nihoyatda kengaydi. Bu esa nafaqat davlat organlarini, balki jurnalistlar, nohukumat tashkilotlar va hatto yirik texnologik kompaniyalarni ham harbiy axborot egasiga aylantirdi. Shu bilan birga, xalqaro amaliyotda ushbu ma'lumotlarga ishlov berish va ularni tarqatish chegaralari, xususan, milliy xavfsizlik, inson huquqlari, matbuot erkinligi va axborot sirlari o'rtasidagi muvozanat doimiy bahs va normativ izlanishlar maydoniga aylangan².

Xalqaro huquq doirasida harbiy axborotning muhofazasi BMTning 1946-yildagi "Matbuot erkinligi" rezolyutsiyasi, 1966-yildagi Fuqarolik va siyosiy huquqlar

¹ Арапова Г.Ю., Кузеванова С.И., Ледовских М.А., Пантелеев Б.Н. Освещение журналистами экстремальных ситуаций. – 2-е изд., испр. и доп. – Воронеж: ООО Фирма «Элист», 2012. – 160 с. – (Справочная серия. Юристу и руководителю СМИ)..

² Johnson D., Eastwood J. Strategic Communication and Influence Operations. // Journal of Information Warfare. – 2020. – Vol. 19(1). – P. 32–48.

to'g'risidagi xalqaro pakt, NATOning axborot xavfsizligi protokollari, Yevropa Ittifoqining GDPR tizimi va boshqa xalqaro hujjatlar asosida tartibga solinadi. Shu bilan birga, har bir mamlakat milliy xavfsizlik siyosati doirasida o'z qonunchiligini ishlab chiqadi. Masalan, Germaniyada "Bundesdatenschutzgesetz", Fransiyada "Loi sur le secret de la défense nationale", AQShda esa "Classified Information Procedures Act" harbiy axborotni qonuniy boshqarishning asosiy vositalaridir³.

Harbiy axborotni qanday to'plash, undan kimlar foydalana olishi, qanday shartlarda u tarqatilishi mumkinligi kabi savollar bugungi kunda nafaqat harbiy sohaga, balki jurnalistika, huquqshunoslik va axborot texnologiyalari sohalariga ham bevosita daxldor bo'lib qoldi.

Harbiy axborot bilan ishlash masalasi, ayniqsa uning to'planishi va tarqatilishi, nafaqat milliy xavfsizlik bilan, balki xalqaro huquqiy majburiyatlar va axborot erkinligi prinsiplari bilan ham uzviy bog'liqdir. Bu mavzuga oid xorijiy ilmiy manbalar harbiy axborotni boshqarishning turli model va yondashuvlarini tavsiflab bergan. Jumladan, Schmid harbiy sir saqlanishi bilan demokratik ochiqlik o'rtasidagi murakkab muvozanatni o'rganib, G'arb mamlakatlarida axborot muhofazasi doimiy monitoring va parlament nazorati ostida yuritilishini ta'kidlaydi⁴. Johnson va Eastwood esa strategik kommunikatsiya doirasida harbiy axborotning ongli ravishda shakllantirilishi va tarqatilishi muhim geosiyosiy qurolga aylanganini tahlil qiladi.

O'zbekistonda bu boradagi yondashuvlar asosiy e'tiborni axborot sızıntilarini cheklash va davlat sirlari doirasini belgilashga qaratgan. Milliy qonunchilikda harbiy axborot alohida obyekt sifatida tilga olinmasada, u "Davlat siri" va "Axborot erkinligi" to'g'risidagi qonunlar orqali nazorat qilinadi. Biroq, harbiy kontentning elektron muhitda aylanishi, transchegaraviy axborot oqimlari, va yangi media vositalarida joylashtirilishi aniq tartibga solinmagan. Masalan, Prezident qarori bilan 2022-yilda tasdiqlangan Milliy axborot xavfsizligi strategiyasida umumiy tamoyillar bayon etilgan bo'lsa-da, harbiy axborotni to'plash va e'lon qilishga oid amaliy regulyatsiya mavjud emas⁵.

Tadqiqotda normativ-huquqiy hujjatlar tahlili, xorijiy tajriba bilan solishtirma yondashuv, hamda ijtimoiy tarmoqlardagi harbiy kontentlar asosida kontent-tahlil metodlari qo'llanildi. Avvalambor, O'zbekiston, AQSh, Rossiya Federatsiyasi va Germaniyaning harbiy axborotga oid qonunchilik hujjatlari qiyosiy tarzda tahlil qilindi. AQShda "Classified Information Procedures Act", Rossiyada "O mudrosti

³ Schmid A.P. Military Secrecy and Democracy. // Security Dialogue. – 2021. – Vol. 52(3). – P. 215–233.

⁴ Johnson, D., & Eastwood, J. (2020). Strategic Communication and Influence Operations. Journal of Information Warfare, 19(1), 32–48. <https://www.jinfowar.com/tags/strategic-communications>

⁵ A.S. Safarov Milliy axborot siyosatida harbiy jurnalistikaning o'рни // Harbiy jurnalistika asoslari. – T.: «O'zbekiston», 2022. – B. 106–112

informatsionnoy bezopasnosti", Germaniyada esa "Bundesdatenschutzgesetz" orqali harbiy axborotning maxfiylik darajalari va jurnalistik ishlov berish mezonlari aniq tartibga solingani aniqlangan. Bu davlatlarda harbiy ma'lumotni to'plash uchun ruxsatnoma, ekspertiza va rasmiy monitoring jarayonlari joriy etilgan⁶.

Xalqaro qonunchilik va milliy tizim o'rtasidagi tafovut shundan iboratki, xorijda harbiy axborot matbuot erkinligi doirasida emas, balki xavfsizlik siyosatining ajralmas bo'lagi sifatida qaraladi. O'zbekistonda esa bu ikki mezon – axborot erkinligi va milliy xavfsizlik – o'zaro tafovutli huquqiy hujjatlar orqali tartibga solinmoqda. Natijada jurnalistlar va axborot subyektlari uchun muayyan noaniqlik vujudga kelgan.

XULOSA

Yakuniy natija shuki, harbiy axborot bilan ishlashda xalqaro tajribalarga asoslangan, texnologik vositalar va axborot siyosatini uyg'unlashtirgan, aniq reglament va huquqiy javobgarlikni belgilovchi normativ tizim zarur. Milliy qonunchilikni xalqaro huquqiy mezonlarga yaqinlashtirish, xususan, harbiy axborotni qayta ishlovchi media subyektlari uchun maxsus tartib va malakaviy cheklolvar joriy etilishi ayni mudofaa siyosatining barqarorligini ta'minlaydi

Harbiy axborotni to'plash va tarqatish jarayonlari davlat xavfsizligi, huquqiy nazorat va xalqaro majburiyatlar bilan uzviy bog'liq. Tahlillar O'zbekistonda mavjud qonunchilik umumiy tamoyillarni belgilash bilan cheklanishini, amaliy regulyatsiya esa yetarli darajada shakllanmaganini ko'rsatdi. Xalqaro tajribalarga tayanilgan holda milliy qonunchilikni takomillashtirish, maxsus reglamentlar ishlab chiqish zarurati mavjud.

ADABIYOTLAR

1. A.S. Safarov Milliy axborot siyosatida harbiy jurnalistikaning o'rni // Harbiy jurnalistika asoslari. – T.: «O'zbekiston», 2022. – B. 106–112
2. A.S.Safarov Harbiy jurnalistika asoslari: o'quv qo'llanma. – T.: «O'zbekiston», 2022. – 120 b.
3. Johnson D., Eastwood J. Strategic Communication and Influence Operations. // Journal of Information Warfare. – 2020. – Vol. 19(1). – P. 32–48.
4. Johnson, D., & Eastwood, J. (2020). Strategic Communication and Influence Operations. Journal of Information Warfare, 19(1), 32–48. <https://www.jinfowar.com/tags/strategic-communications>
5. Schmid A.P. Military Secrecy and Democracy. // Security Dialogue. – 2021. – Vol. 52(3). – P. 215–233.

⁶ A.S.Safarov Harbiy jurnalistika asoslari: o'quv qo'llanma. – T.: «O'zbekiston», 2022. – 120 b.

6. Арапова Г.Ю., Кузеванова С.И., Ледовских М.А., Пантелеев Б.Н. Освещение журналистами экстремальных ситуаций. – 2-е изд., испр. и доп. – Воронеж: ООО Фирма «Элист», 2012. – 160 с. – (Справочная серия. Юристу и руководителю СМИ)..